

ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІ ПОГЛЯДИ Ф. ФРЕБЕЛЯ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ СУЧАСНОСТІ

Стаття розкриває філософсько-освітні погляди Фрідріха Фребеля в контексті становлення вітчизняної неокласичної освітньої парадигми. Розглянуто філософсько-антропологічні підходи до виховання дитини дошкільного віку в світлі концепції цілісності та в контекст ітворення сфери розуму як єдності науки, культури і освіти.

Ключові слова: дошкільна освіта, неокласична освітня парадигма, філософське мислення, холізм, "трисонячна єдність".

Осмислення філософсько-освітніх традицій минулогосприяє становленню нової освітньої парадигми, яка буде визначати соціокультурні, духовно-онтологічні, ціннісно-праксеологічні основи інформаційного суспільства. Відомо, що класична парадигма освіти для свого часу була новаторством, яке системно завершувало гуманоцентричні переорієнтації освітньо-виховної діяльності, де особистість формувала себе як суб'єкт культури. Дана філософсько-освітня концепція стала основою для пошуку нових освітніх тенденцій, таких педагогічних реформ, які б орієнтувалися на культурно-гуманістичні ідеали. Ми вважаємо, що в даному контексті доречно розкрити філософсько-освітні погляди відомого німецького педагога Ф. Фребеля не тільки як новатора свого часу, творця оригінальної системи суспільного дошкільного виховання в ХІХ ст., але і як предтечу неокласичної парадигми. Адже на порозі третього тисячоліття філософія освіти стоїть перед проблемою виховання ноосферної (соборної) особистості у духовних вимірах сфери розуму як єдності науки, культури і освіти. Саме в такому ракурсі розглянемо дане питання, що й становить *наукове завдання* нашої статті.

Аналіз науково-теоретичної, психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що спадщина Ф. Фребеля є недостатньо осмисленою вітчизняними педагогами. В галузі сучасної дошкільної освіти є невелика кількість досліджень щодо ідей великого педагога (О. Анісімова, З. Борисова, Т. Василенко, А. Ключнікова, В. Рагозіна та ін.), що свідчить про великий простір для наукового осягнення їх в майбутньому. В минулому ж – зі скарбниці його творчості черпали філософсько-освітні ідеї та підходи Ш. Амонашвілі, С. Русова, В. Сухомлинський, Є. Тіхєєва, К. Ушинський, Ю. Фаусек, Л. Шлегер та ін. Ґрунтовний порівняльний аналіз педагогічних систем Ф. Фребеля та М. Монтессорі здійснила на початку ХХ століття відома діячка в галузі дошкільної освіти Н. Лубенець у праці "Фребель і Монтессорі" (1913-1914). В галузі ж філософії освіти ми не маємо сучасних фундаментальних досліджень, які б розкрили всю глибину його теоретичної спадщини та окреслювали б перспективи розвитку української освіти.

Зауважимо, що освітня діяльність Ф. Фребеля є досить багатовимірною: про педагога можна говорити і як про теоретика, так і про практика дошкільної освіти; як про творця системи суспільного дошкільного виховання, так і про педагога-просвітника; заслуговує увагу філософія, антропософія, праксеологія його ідей в контексті класичної науки, а також є необхідність осмислення його спадщини в інноваційних моделях освітньої теорії та практики дошкілля.

Важливо відзначити, що основою філософсько-освітніх рефлексій Ф. Фребеля є ідея Людини та проблема її існування. Вона розглядалась педагогом через принципи природовідповідності, гуманоцентризму, самопізнання і саморозвитку, розвитку творчого начала дитини дошкільного віку. Такі підходи висвітлені в основоположній праці педагога "Виховання людини". Вона розкриває природу і сутність людини як в праксеологічному самовираженні особистості, так і в пошуках самоідентифікації власного "Я"; як в її соціалізації, так і в духовно-моральному самовизначенні; як у діалектиці вітального, так і в

метафізиці космогонічного. Дана праця є фундаментальною у спадщині Ф. Фребеля, адже в подальшому дала початок розробці концептуальних підходів ідеї вітчизняного дитячого садка як суспільного осередку для розкриття сутнісних сил дитини, освітніх можливостей сім'ї, формування свідомого батьківства тощо.

Необхідно наголосити, що антропологію Ф. Фребеля досить важко означити як педагогічну. Природа дитини осмислюється німецьким педагогом в єдності і боротьбі протилежностей її внутрішніх і зовнішніх світів, в запереченні заперечень бажаного і можливого сутнісного потенціалу дитини, у взаємопереході кількісних психофізичних змін в якісні – соціокультурні. Отже, проблему дитини педагог розкриває через філософію буття, діалектику творчості тих, хто виховує. Ф. Фребель вважає, що в професійній діяльності справжнього педагога мають переслідуватись зразу дві мети, які враховують діалектику дії та вчинку. Вихователі і вчителі повинні "бути такими, що віддають і приймають, об'єднують і розподіляють, дають вказівки і поступливо тримають в полі зору, є активними і пасивними, можуть визначати і звільняти, бути міцними і рухливими" [1, с.192]. Педагог повинен вміти "узагальнювати одиничне і особливе, а узагальнене робити одиничним і особливим, одне і друге знаходити у дійсності". А це передбачає особливе мислення – філософське, яке вимагає глибокого аналізу і самоаналізу педагогічної діяльності.

У погляді на дитину Ф. Фребель стоїть на позиції гуманоцентризму і дитиноцентризму, адже з перших днів свого життя вона має бути побачена і визнана у всіх вимірах людського існування – в родині, садку, суспільстві. А батьки, які є першими вихователями своїх дітей, повинні усвідомлювати "*трисонячну*" (Г. Сковорода) "*відповідальність перед Богом, дитиною і людством*" [1, с.192]. В контексті вищесказаного вважаємо за необхідне пояснити поняття "трисонячна єдність", яке було введено Г. Сковородою, що означає "одиницю", "недремне око" і є "центром пресвятої вічності". Три складові цієї єдності позначались буквами: альфа – те, що випереджає всяке створіння; омега – те, що після всякого створіння залишається; віта – середина, що народжується й зникає, та за початком і кінцем вічна. Сенсом життя українського любомудра було пізнати, відчуті і полюбити "трисонячну єдність". Ми вважаємо, що в контексті філософії освіти концепція "трисонячної єдності" Г. Сковороди є метатеорією (Кавалерова Н., Іванова Н.) [2, с.38-40], за допомогою якої можливе цілісне осягнення явищ буття, світу, природи і людини. Також дана концепція є світоглядною доктриною, яка поєднує теоретичну, практичну антропологію та антропологію моралі.

Тому, осмислюючи ідеї Ф. Фребеля, варто наголосити, що саме в дитині і через дитину він розгледів і вивчав феномен цілісності буття, усього живого і суцього. Адже педагог спрямовує рефлексію батьків та педагогів таким чином, щоб навчитися "в дитині бачити людину, тобто *ціле* (виділено нами – Н. І.)" [1, с.194]. З позицій сучасної філософії даний підхід можна окреслити як холізм, що стоїть на принципах "філософії цілісності" Я. Сметса і піднімає проблему співвіднесення частини і цілого. Ф. Фребель пропонує *концептуальну освітню формулу*: "в дитинстві нехай бачать одразу і дитинство людства і людину, нехай, таким чином, і в дитині бачать всю майбутню діяльність людини. Звідси слідує, що людина для того, щоб досконало розвинути себе як людину і в собі людство, вже в дитинстві повинна розглядатись в сукупності земних відносин як *цілісна одиниця*" (виділено нами – Н. І.) [там же]. Тому філософія дитинства і філософія дитини є дещо більше, ніж сума всього, що об'єднується в дані поняття.

Необхідно наголосити, що антропологія Ф. Фребеля космогонічно-активна, животворяща, вона відкриває мікросвіт дитини через макросвіт соціального буття. Фребелівська теза про те, що лише в дитинстві людина стоїть найближче до своєї сутності і саме тоді усі сили її душі перебувають у розквіті, а пізніше життя їх знищує, навела нас на думку, що *час буття* дитини біля своєї сутності з кожним прожитим роком віддаляє її від власного "Я", особливо в умовах сучасного інформаційного суспільства. Тому на часі розробка таких освітніх стратегій, які б враховували незворотність буття в присутності минулого і зародженні майбутнього. І якщо "людина – це отвір у бутті" (К. Ясперс), то

дитина своїм народженням засвідчує (і сонячно засвічує) цей отвір в багатомірності людського буття, поєднуючи дух і матерію, "легалізуючи" в надрах Космосу енергію любові (А. Карась, С. Кримський, М. Руденко, Г. Скворода, Н. Хамітов, В. Шаян, В. Шинкарук та ін.). Тому, в архітектоніці сучасної освітньої парадигми має бути присутня як індивідуальна, так і соборна "духовна космогонія" (С. Кримський) творення людини. В основі "співвідношення принципу плеядності з принципом "монадності" повинна животворити "любов як засіб подолання самотності особистості та переживання унікальності іншої особистості, любов як спосіб переривання ланцюга зла" [3, с.1]. Тому як ніколи стає актуальною етична компонента сучасної парадигми, на що необхідно звертати увагу в сучасних наукових дослідженнях.

Звідси, напрошується думка про те, що в контексті космогонії буття Людини в концепції Ф. Фребеля прослідковується екзистенційна присутність *темпоральності дитинства*. На нашу думку, час дитинства – це "нульвимірна мить" (А. Бичко, І. Бичко), яка "стиснута" в її теперішності, проте має потенціальну можливість активуватись в сфері "замежового" реального минулого, майбутнього чи можливого. Тому німецький педагог найбільш масштабно акцентує увагу на ранній вік дитини, де формується не тільки зародок, а й серцевина усього її майбутнього. Ото ж, присвятивши періоду раннього дитинства кілька параграфів праці "Виховання людини", Ф. Фребель наголошує на дотриманні універсального принципу *цілісної гармонії* у вихованні майбутньої людини, коли "батьки повинні доглядати дитину і охороняти її в необхідній *цілісній гармонії*, в ясному співвідношенні і в живому зв'язку з *теперішнім, минулим і майбутнім* людського розвитку, і таким чином здійснити зв'язок, узгодженість та гармонію освіти, виховання дитини із *сучасними, минулими і майбутніми* вимогами роду людського" [1, с.192]. Дана теза співзвучна із сучасними підходами в сфері освіти, яка, будучи найбільш технологічною, недостатньо виконує інтегративну функцію, яка сприяла б духовному об'єднанню і взаєморозумінню людей, не сповна виконує завдання прогностичного, культуротворчого і менталітетотворюючого призначення, залишається збоку від найгострішої проблеми – світоглядного синтезу Знання і Віри [4].

Виходячи із вищесказаного, процес розкриття процесуальності життя дитини екзистенційноприсутній, активний, ціннісно-незворотній і є однією із умов її вкорінення у ендотимні шари буття і піднесення до вершин духовності. Зауважимо, що часовість, історичність, а, отже, духовність пізніше німецькі філософи К.Ясперс і М. Гайдеггер вважали головною, визначальною рисою людини як екзистенційної ("замежової" щодо наявного стану речей) істоти. На цілком логічне запитання: чому, власне, існує історія, К.Ясперс відповідав: "Саме тому, що людина конечна, незавершена і не може бути завершеною, вона має у своєму перетворенні в часі пізнати вічне і вона може пізнати його тільки на цьому шляху. Незавершеність людини та її історичність – одне й те саме. Не існує правильної світобудови. Немає досконалої людини... Через те, що в історії постійно діє незавершеність, все повинно неупинно змінюватись. Історія сама по собі не може завершитися" [5, с.242-243]. Отже, трактуючи соціальний аспект історичного майбутнього, очевидним є той факт, що людина історична тільки як духовна істота. А Ф. Фребель духовність (внутрішній світ) дитини трактує через саморозвиток творчих сил і здібностей її, звідси й завдання дитячого садка вбачає в тому, щоб допомогти дитині зовнішньо виразити свій внутрішній світ, "йти вперед від однієї ступені розвитку і освіти до іншої в напрямку до кінцевої мети, яка захована в безконечності і єдності" [1, с.192].

Поряд із проблемою *гармонії* у вихованні дитини Ф. Фребель піднімає проблему "*життєвої рівноваги*", яка дається дитині з перших літ життя, але як мистецтво жити: "при всіляких нових положеннях, переполах і перешкодах твердо триматись на своїй позиції та зберігати *рівновагу* на своєму життєвому шляху" [1, с.192]. Формування життєвої рівноваги відбувається поетапно, поступово. Дитина заявляє світу про власне існування з перших днів інстинктивно, проте дуже явно: через феномен "*сили*". Звідси – перший крик дитини, відштовхування ніжками, хватальні рефлексії руками. Початок формування самосвідомості

починається з розвитку перших почуттів, усмішки, відчуття благополуччя, радості, тепла, світла, повітря. Саме таким чином спокій і хвилювання, радість і горе, усмішка і сльози є провідниками людського життя дитини. А самосвідомість дитини, людини зароджується, як вважає Ф. Фребель, в "крайніх кінцевих пунктах", які наближають дитину до соціуму і віддаляють її від власної суті. Звідси, саме на цих границях, починається і соціокультурне осягнення світопростору буття дитиною. Ця вагома думка німецького педагога була підтверджена філософами в подальшому. Так, В. Біблер [6] доводить, що культура здатна жити і розвиватись тільки на грані культур – при зустрічі, діалозі, взаємодії, прийнятті інших культурних цінностей. Адже в основі такої взаємодії лежить природна діалогічність людської свідомості, ментальності, соціальності.

Ф. Фребель вважав, що не можна розглядати розвиток і освіту дитини як щось застигле і завершене – кожне наступне покоління і кожна людина проходить всю сукупність попереднього розвитку і освіти роду людського, інакше людина "не розуміла б ні предків, ні сучасників, до того ж не мертвим шляхом наслідування, копіювання, а живим способом самодіяльного і свобідного розвитку і освіти" [1, с.192]. Освіта і виховання в ідеалі мають формувати не представника стану, не працівника і навіть не громадянина, а бути повністю спрямованими на розкриття безмежних можливостей та індивідуальності дитини, самоцінну і неповторну людську особистість.

Зазначимо, що мету виховання Ф. Фребель визначає як саморозвиток закладених у людині сил і здібностей, ставить формування особистісних моральних норм поряд із законами функціонування Всесвіту, надавши особистості дійсно космічного виміру, що вкладається в сучасну концепцію космоцентризму. Трансцендентальне осягнення феномену дитинства Ф. Фребель пропонує через закон божественної сутності: "Всюди криється, діє і керує вічний закон; він проявлявся й проявляється і зовні, у природі, і всередині, в душі, і в житті, об'єднуючи природу і дух ... В основі цього всесильного закону лежить єдність, яка діє повсюди за необхідністю ... Ця єдність – Бог ... Всі речі існують лише тому, що в них діє божественне. Діюче в кожній речі божественне є суть кожної речі" [1, с. 190].

Отже, в центрі освітніх рефлексій Ф. Фребеля, є дитина, її світобуття, екзистенційні виміри її духовності. Знання як соціокультурний феномен зможуть засвоюватись і розкриватись в дитині тоді, коли їх етична та гносеологічна складова не вступатимуть у протиріччя з природою дитини, її здоров'ям, соціальним буттям. Дорослі ж (батьки, вихователі) повинні бути мудрим рушієм, екзегетом і хранителем смислів макро- та мікросвіту дитини. Сучасне осмислення педагогічних ідей Ф. Фребеля виводить філософію української освіти на орбіти інноваційного мислення, до цілісного осягнення феномену дитини і проблеми суспільного дошкільного виховання, до формування основ світоглядної освіти, яка ґрунтується на ідеї В. Вернадського про "ідеал народу, який навчається" і де "мисляча людина є мірою усьому". Дана ідея має активно впроваджуватись саме в дошкільному освітньому просторі, з якого і починає творитись суспільство знань, ціннісно-смысловий універсум майбутньої людини суспільства. Ідеї Ф. Фребеля допоможуть дати відповіді на ноосферні запити людства, в основі яких лежать процеси творення сфери розуму як єдності освіти, науки і культури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фребель Ф. Воспитание человека / Фридрих Фребель // История зарубежной дошкольной педагогики / [Сост. Н.Б. Мчелидзе и др.] – 2-е изд., доп. – М.: Просвещение, 1986. – 190–207с.
1. Кавалерова Н. Філософсько-освітні горизонти Григорія Сковороди : [монографія] / Н.А. Кавалерова, Н.В. Іванова. – Одеса: Астропринт, 2010. — 152 с.
2. Кримський С. Під сигнатурою Софії / С.Б. Кримський. — К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. – 367 с.
3. Гершунский Б. Философия образования для XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Б. С. Гершунский. – М.: Совершенство, 1998. – 608с.

4. Ясперс К. Истоки истории и её цель / Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1994. – С. 242-243.
5. Библер В. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в двадцать первый век / В.С. Библер. – М.: Политиздат, 1991. – 413с.

Иванова Н. В.

**ФИЛОСОФСКО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ВЗГЛЯДЫ Ф. ФРЕБЕЛЯ В КОНТЕКСТЕ
ИННОВАЦИОННЫХ ПОДХОДОВ СОВРЕМЕННОСТИ**

Статья раскрывает философско-образовательные взгляды Фридриха Фребеля в контексте становления отечественной неоклассической образовательной парадигмы. Рассмотрены философско-антропологические подходы к воспитанию ребенка дошкольного возраста в свете концепции целостности и в контексте создания сферы разума как единства науки, культуры и образования.

Ключевые слова: дошкольное образование, неоклассическая парадигма, философское мышление, холизм, "трисолнечное единство".

Ivanova N.V.

**PHILOSOPHICAL AND EDUCATIONAL VIEW OF F. FROEBEL IN THE CONTEXT OF
MODERN INNOVATIVE APPROACHES**

The article reveals the philosophical and educational views of Friedrich Froebel in the context of the formation of the national educational neoclassical paradigm. We consider the philosophical and anthropological approaches to the education of the child of preschool age in the light of the concept of integrity and in the context of the creation of spheres of the mind as a unity of science, culture and education.

Key words: pre-school education, neoclassical paradigm, philosophical thinking, holism, "trisolarunity".

УДК 378.147

Матвієнко С.П.

**ПРОБЛЕМА СПОНУКАННЯ СТУДЕНТІВ ДО АКТИВНОГО УЧІННЯ ЯК
РОЛЬОВА ФУНКЦІЯ ВИКЛАДАЧА**

У статті розглядаються спільні й відмінні риси понять "спонукання" та "мотивація", а також висвітлено співвідношення мотивів студентів та методи формування внутрішніх стимулів до активного учіння.

Ключові слова: мотивація, спонукання, мотиваційна сфера, мотиваційно-орієнтований компонент, інформатизація освітнього простору.

Соціальне замовлення, яке висуває сучасне суспільство вищій школі у підготовці фахівця, знаходить прояв у потребі формування усвідомлених власних мотивів особистості, якими вона здатна буде керуватися у визначенні освітніх цілей своєї діяльності та формуванні внутрішньої мотивації до майбутньої сфери професійної діяльності.

Інформатизація та комп'ютеризація усіх сфер людської діяльності ХХІ століття вимагають від підростаючого покоління вміння розумно орієнтуватися у швидкоплинному потоці інформації та ефективно здобути нові знання. Тому пріоритетним завданням усіх вищих закладів є активізація студентів у системі організованого навчання як суб'єктів учіння та збереження належної результативності останнього. У зв'язку з цим багато психологів звертаються до питання психологічних чинників ефективності навчальної діяльності студентів, зокрема до проблеми мотиваційного спричинення результативності навчання [1, с.12].